

sare-n ochi

Mihail Sebastian pe masa de operație (IV)

Laszlo Alexandru

Mecanisme ale distorsiunii

Din studierea monografiilor publicate de Marta Petreu, din compararea afirmațiilor sale cu realitatea faptelor găsite în articolele interbelice ale lui Mihail Sebastian, înțelegem ușor că nu de o simplă întâmplare este vorba, atunci când cele două ansambluri ideatice nu corespund, ci de o deliberată distorsiune. Scriitoarea clujeană s-a afirmat, de-a lungul anilor, investigând fenomenul literar românesc, precum și compromisurile de extremă dreaptă, la care unii celebri scriitori s-au pretat. Pe linia preocupărilor ei teoretice, a publicat o carte în care examina foarte amănunțit sofisme, paralogisme și vicleniile retorice, ca instrumente eficiente în deformarea adevărului. Fără a încerca o similară taxonomie profesională, în examinarea strategiilor pe care ea însăși le aplică azi pentru a schimonosi chipul lui M. Sebastian, este imposibil să nu le remarcăm pe cele mai evidente.

Studiile academice occidentale excelează, de obicei, în exerciții de curtoazie ale autorilor, care le mulțumesc tuturor celor care i-au sprijinit (în documentare, în redactare, în publicare) și se declară receptivi la ulterioare sugestii din partea cititorilor, în vederea îmbunătățirii rezultatelor muncii. Spre deosebire de această cutumă a dialogului, realizatoarea lucrării de față instituie, încă de la prima pagină, un raport ierarhic de forță cu publicul său, pe care îl avertizează tăios: *“Nu cred că există vreun document care să poată infirma descrierea pe care i-am făcut-o pentru această perioadă sau care să poată să pună sub semnul întrebării concluziile la care am ajuns”* (p. 5). În locul obișnuitelor exerciții de politețe academică, încă din start ne întâmpină violențele în abstracto (căci M. Petreu – practicînd “lupta cu umbrele” – nu-și numește contestatarii), destinate să descurajeze alte disocieri. Aflăm astfel că precedentele publicări în presă ale unor fragmente din carte au declanșat deja *“autoritarele puneri la punct ale unor neduși la bibliotecă, obrăznicile unor ignoranți care n-au citit publicistica politică a lui Sebastian, dar au decretat pe bază de revelație că eu greșesc, sofismele unor amatori...”* (p. 6). Este limpede că monografa nu în căutarea unui dialog a pornit, cu o asemenea stilistică brutală, ci se consideră îndreptățită să dicteze autoritar, de la înălțime și cu intransigență, rezultatele incontestabile ale propriei meditații.

Că este vorba despre un angrenaj preconcept, iar nu despre un sistem construit pe baza faptelor identificate în bibliotecă, ne-o sugerează, implicit, un alt pasaj din *Cuvîntul înainte*: *“Pentru tema cărții mele, mi s-a părut de prisos să merg cu documentarea amănunțită în ziare și reviste dincolo de limita anului 1935: pur și simplu, pentru a dovedi că Sebastian a fost, pînă în 1933, în siajul lui Nae Ionescu, un comentator politic de extremă dreaptă, nu am avut nevoie și de publicistica de după anul 1935 a celor doi”* (p. 6). Așadar, intențiile ei sînt clar fixate încă din start: pentru a dovedi ceva, a avut nevoie de ceva. Lecturile Martei Petreu, pe marginea textelor lui Mihail Sebastian, s-au derulat pentru că eseista simțea nevoia să ne demonstreze ceva. Astfel încît

tot ce-i stătea în cale a fost pur și simplu dat la o parte, de parcă nici n-ar fi existat. Alte monografii despre Mihail Sebastian, care îi analizează detaliat și admirativ activitatea luminoasă, sînt efectiv ignorate, ori sînt acuzate – tocmai ele! – de manipulare. Numeroase articole ale gazetarului, ce exprimă gîndirea sa democratică, militantă, sînt trecute sub tăcere, ori sînt citate pe fugă, prin pasaje neconcludente. Atelierul de confecții ale trecutului literar, lucrînd sub bagheta șefei de design, duduie cu motoarele în plin.

În concertul cercetării literar-estetice, sînt relativ frecvente monografiile dedicate unor figuri reprezentative ale trecutului. Marea lor majoritate reflectă o anume sintonie între personalitatea studiată și autorul studiului, care încearcă să pună într-o lumină favorabilă aspecte principale sau ipostaze colaterale din viața ori activitatea protagonistului. Există și monografii în care textul se menține în limitele echilibrului, reliefînd calitățile, însă marcînd și scăderile, erorile identificate în cursul investigației. Apar de asemeni lucrări focalizate pe disocierile critice față de ideile și personalitățile prezentate, prin combaterea veridicității acestora, prin plasarea lor în contextul mai larg al epocii, al mișcărilor de idei, prin verificarea rezultatelor ulterioare ale acelei gîndiri (vezi, spre exemplu, cartea lui George Voicu despre *Mitul Nae Ionescu*). Dar, odată cu tipărirea cărții scrise de Marta Petreu despre Mihail Sebastian, probabil că se inaugurează în literatura noastră un alt tip de monografie, cu totul bizară, în care cercetătorul exersează jignirea, insultarea, umilirea și desființarea imaginii publice a celui studiat. În realitate, avem de-a face aici cu ceea ce, în terminologia engleză, se numește *character assassination*. În locul unui exercițiu științific, ne e dat să asistăm la un aprig meci de box (tailandez), în care unul dintre competitori e pus în imposibilitatea de-a se mai apăra (căci s-a stins din viață înainte de încasarea loviturilor piezișe, pretins academice).

Ziarista de la *Apostrof* își urmărește, cu o înverșunare inchizitorială demnă de cauze mai bune, victima, găsindu-i defecte, scăderi, lipsuri, duplicități sau ticăloșii în cele mai mărunte cute ale existenței. Orice gest, orice afirmație, orice zîmbet al lui se ofilesc sub privirea ei încruntată, care prinde nuanțele din zbor și le răsuțește spre descifrări ostile, infamante. Văzîndu-i fotografia în ziar, ea consemnează dezgustată: *“În primii ani de încheiere a generației, relațiile lui Sebastian – un tînăr debutant cu înfățișare de licean astenic, dar care, arrogant, își etalează în orice ocazie adevărurile sale categorice – cu colegii săi au fost destul de accidentate”* (pp. 77-78). Atunci cînd e totuși nevoită, cu regret, să-l laude în vreun fel, se grăbește să lipească și o judecată minimalizantă, pentru a nu devia, cumva, de la traseul stabilit: *“Confesiunea sa [Cum am devenit huligan] este inteligentă și, în paginile despre Nae, sinceră, plină de adevărul psihologic al iubirii lui Sebastian pentru Nae. Altfel, cartea este în foarte multe privințe lipsită de adevăr și induce în eroare cu ușurință”* (p. 163). Iată cum o carte sinceră poate fi, totuși, lipsită de adevăr.

Construcțiile oximoronice, frizînd absurditatea, se prelungesc chiar și în temelia conceptuală a monografiei. Unul dintre subcapitole se intitulează, în disprețul oricărei logici, *Sebastian, un extremist de dreapta moderat*, de parcă extremismul ar putea avea diverse grade de nocivitate, iar autoarea își apără insistent aberația, anunțîndu-ne: *“Lectura articolelor lui, făcută chiar în paginile Cuvîntului (...) arată fără nici o putință de tăgadă că Sebastian, influențat adînc de personalitatea și de ideologia lui Nae Ionescu, a devenit antidemocrat și «revoluționar», încadrîndu-se în extrema dreaptă. Nu a fost legionar – a fost doar un extremist de dreapta. Și, cum extremismul însuși are grade sau intensități diferite, Sebastian a fost un extremist de dreapta moderat – formula sună aberant, dar reflectă realitatea articolelor sale –, nu unul «turbat»”* (pp. 126-127). E bizar că o studioasă, pînă acum foarte precisă în concepte și expresie, se complăce într-o asemenea ambiguitate logică – deși înțelegem că îi era necesară pentru infamarea gazetarului democrat M. Sebastian. Asemeni șoferului diletant, M. Petreu se deplasează prin traficul exegezei apăsînd, cu o precipitată alternanță, pe accelerație (“extremist”) și pe frînă (“moderat”). Cu riscul de-a zgîlții mașina și de-a indispuce pasagerii. Cît privește echivocul, complet nefuncțional, al conceptului de bază cu care operează, el a fost deja pus cu acuitate în lumină: *“Este de neînțeles, în termeni științifici, de ce Marta Petreu preferă eticheta generică de «extrema dreaptă» unei etichete mai specifice (fascism, legionarism, maurasianism ș.a.). «Extrema dreaptă» e prea vag, prea fluid și prea puțin riguros: o apozitie care identifică unitatea în diversitate a fascismelor internaționale prin sesizarea unui aer de familie comun, dar nu un titlu per se. Sintagma se precizează abia prin apelul la contextul ei referențial: de pildă, extrema dreaptă din România se suprapune aproape perfect peste doctrina legionară. Dar Sebastian – o spune chiar d-na Petreu – «nu a fost legionar». Nu a fost nici ortodoxist, mistic, colectivist, naționalist, rasist; nu a explicat defectiunile economice în termeni de teorie a conspirației modulate etnic sau xenofob; nu s-a revendicat de la practica nici unui partid; nu a propovăduit discriminarea etnică și violentă. Atunci, dacă nu a avut nici una dintre aceste însușiri esențiale pentru discuție, din care extremă dreaptă face parte Sebastian? Se vede treaba că extrema dreaptă a d-nei Petreu e o extremă dreaptă fără extremă dreaptă, o extremă dreaptă fără fascism, naționalism, etnicism ș.a.: ceva care nu există decît nominal (probabil în chinuri cumplite), dar care e foarte util cuiva cu curajul logic al Martei Petreu.”*¹

Iar contradicțiile scriitoarei nu se opresc aici. Pe de o parte, i se pare normal să-i admită autorului interbelic trăsăturile stabilite de alți comentatori: *“Prin raționalismul său, prin spiritul critic, prin gustul pentru modernitate și pentru cultura franceză, Sebastian, așa cum s-a mai observat, era, structural, mai aproape de Lovinescu decît de Nae Ionescu”* (p. 196). Un faimos critic al epocii îi schița lui M. Sebastian un portret în aceeași direcție: *“Autorul este un adept al lui Descartes, ținînd la lucrurile «clare și distincte», și aplicînd acest cartesianism mai ales în cîmpul senzațiilor. De unde un sensualism rece, lucid, cultivat cu exactități de geometru”*². Pe de altă parte, în paginile aceleiași Marta Petreu, Sebastian este un

tip frenetic, dezlănțuit și decerebrat, contestatar al democrației și admirator al revoluțiilor sîngeroase, care se află într-o “complicată și pasională simbioză” (p. 94) cu Nae Ionescu, “s-a scaldat zglobiu ca un «păstrăv»” (p. 123) în apele tulburi ale dictaturii, în romanul *De două mii de ani...* face “o declarație explicită de dragoste”, dar și “o declarație clară de vasalitate” (p. 133) față de Nae Ionescu, dar scrie de asemeni “pamflete” și “nedrepte atacuri la persoană” (p. 143), din care se desprinde “natura patologică a relației psihice în care era prins Sebastian față de Nae Ionescu” (ibid.), deoarece “nici în viață, nici în proză, Sebastian nu a avut distanță critică față de Nae Ionescu / Ghiță Blidaru” (ibid.) etc. Se pare, totuși, că cele două șiruri de imagini nu pot coexista. Fie Marta Petreu este de acord cu portretul unui Sebastian rece, cerebral, rațional, cartezian, așa cum ni-l descriu G. Călinescu, Alexandru George și cum concede ea însăși la un moment dat – fie încearcă să ne vîndă caricatura unui Sebastian pasional, pripit, necugetat, aservit, decerebrat, cum se străduiește să ni-l portretizeze tendențios, de-a lungul întregii sale cărți. Din această dilemă nu putem ieși.

E straniu apoi că Marta Petreu încearcă să-și prezinte monografia sub aparențele unui studiu respectabil (“o carte cu citate multe, înșirate academic unul după altul”, p. 6), avînd nenumărate note de subsol și trimiteri bibliografice, cu ostentația orgolioasă a documentării (“articolele din presă pe care le-am inclus aici reprezintă aproximativ 35-40 % din totalul celor pe care le-am citit și conspectat efectiv”, p. 261) etc. Încă din titlu, însă, ni se vorbește despre *Diavol și ucenicul său*, încît nu pricepem dacă avem de-a face cu un exercițiu spiritist, unul de demonologie sau cu un poem în proză. La cumpănirea detaliată a conținutului, constatăm totuși, cu stupefație, că recuzita academică a fost doar suportul care învește un

roman de capă și spadă, cu acțiunea inspirată din viața intelectuală românească interbelică. Uluiește, chiar și în aceste condiții, stilul de mahala al monografistei. În opinia sa, nu ar fi adevărat că Sebastian nu cunoștea articolele antisemite ale lui Nae, “doar s-au dat în spectacol, ca și-n alte dăți, împreună!” (p. 150). După scandalul prefetei, “Sebastian, deși s-a simțit trădat de «directorul său de conștiință», a țîșnit în brațele lui Nae cu cel dintîi pretext” (p. 157). “În 1934, Sebastian s-a pomenit făcut zob în presă” (p. 161), deși înainte scrisese “tablete împielite” (p. 96). “și relația cu Petru Comarnescu a început printr-un dezacord, de fapt printr-o cotonogeață” (p. 75). Limbajul ne aduce pe alocuri sub ochi un fel de *Rocambole* de la barieră, bogat în pleonasm și ieftin-senzaționalist: “Hotărît, în 1934, întreg universul confortabil pe care și-l clădise Sebastian s-a făcut țândări printr-o îngrozitoare explozie” (p. 161). “Apele verzi în care, după cum a observat I. Ludo, s-a scaldat zglobiu ca un «păstrăv», au avut vreme să se înroșească nu numai de sîngele legionarilor maltratați de autorități, ci și de sîngele unei victime a legionarilor: președintele Consiliului de Miniștri, I.G. Duca” (p. 123). De altminteri, acest “papagal de presă” (p. 228), care “se fandosește” (ibid.), “putem presupune că era dirijat din umbră” (p. 207), căci era nesincer pînă și în relațiile personale, cînd “i-a dat tîrcoale lui Eliade, făcîndu-i curte și căutîndu-i prietenia” (pp. 221-222). După scandalul public în centrul căruia s-a pomenit, scrisul lui Mihail Sebastian a devenit “chiar plat, chiar olecuță nesărat” (p. 168). Sebastian de la *Cuvîntul* ar fi fost doar un “hamal ideologic” (p. 189), căruia “i-a sărit complet țandăra și a dat drumul, la mînie, unui text batjocoritor și nedrept” (p. 195). Alteori, “plăpîndul Sebastian explodează de supărare” (p. 197). “Sebastian a ales «casa Cuvîntului», în a cărei ideologie de extremă dreaptă s-a îmbăiat cu voluptate și pînă la profundă îmbîcsire” (p. 196). “Cei doi complici” (p. 180), Magistrul și

Discipolul, “și-au spălat rufele politico-etnice în vîzul lumii, iar apoi s-au reîmbrățișat, înveninați de dor și de resentimente” (p. 190). “În acest punct al analizei, mă interesează aspectul psihologic al relației dintre Sebastian și Nae, resorturile care i-au ținut lipiți, cu toate mîriile și scîncetele lui Sebastian din Jurnal, pînă la moartea amîndurora” (p. 147), ne asigură cu distincție prozatoarea. Atunci cînd Marta Petreu nu este de acord cu vreun alt cercetător, se exprimă perfect academic, de la înălțimea catedrei, astfel: “nu-i bag de vină editorului că a adus lucrurile din condei” (p. 253). Iar după ce își epuizează propriul arsenal de insulte, monografa mai împrumută cu voluptate și injuriile groase din presa ostilă a vremii – de pildă pe ale anonimului I. Ludo, pe care le repetă, satisfăcută, în două rînduri: “arhanghelul Mihail circumcisul, angelul păzitor al onoarei patronului” (p. 123, p. 250). Constatarea că tocmai o asemenea pseudoromancieră de scandal îi reproșează aristocratului, mereu politicoșului (pînă și în ironii) Mihail Sebastian că s-ar preta la insulte și atacuri personale, la pamflete și grosolăni în publicistica sa interbelică, ne dă adevărata măsură a lucrurilor cu care ne confruntăm.

(va urma)

Note:

1 Vezi Mihai Iovănel, Marta Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, în rev. *Cultura*, la <http://revistacultura.ro/blog/2009/06/marta-petreu-diavolul-si-ucenicul-sau-nae-ionescu-%e2%80%93-mihail-sebastian/> (site consultat în 13.09.2009).

2 Vezi G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982, p. 963. ■